

регулювання ліквідності у 2018 році, що включає такі етапи:

- ухвалення правлінням НБУ відповідних НПА (лютий 2018);
 - провадження LCR та тестовий режим застосування банками (червень–листопад 2018);
 - проведення кількісного аналізу впливу та визначення графіку виходу LCR на 100% (за результатами тестових розрахунків);
 - виконання банками LCR як одного з економічних нормативів (з грудня 2018).
- Особливості запровадження LCR в Україні показано в табл. 1.

Таблиця 1

Особливості запровадження LCR в Україні

Особливість національного ринку	Врахування при розробленні LCR
Нерозвиненість ринку цінних паперів та дефіцит високоякісних ліквідних активів (ВЛА), особливо у іноземній валюті	Один рівень активів замість трьох (1, 2А, 2В); Вичерпний перелік ВЛА; ОВДП враховуються за вартістю, за якою приймаються як забезпечення за кредитами рефінансування
Неможливість швидко і у значних обсягах конвертувати гривню у іноземну валюту для покриття відтоків у іноземній валюті	Валютні ОВДП зі строком до погашення >30 днів враховуються як гривневі активи; Вимоги до LCR не тільки в єдиній валюті, але й в іноземній валюті
Нерелевантність європейських критеріїв стабільності роздрібних депозитів	Депозити строкові і на вимогу замість стабільних і менш стабільних депозитів
Найбільш стресовий сценарій –2014 рік; (БКБН розробив LCR на основі сценарію кризи 2007-2008 років)	Власне калібрування коефіцієнтів відтоків
Законодавча заборона кредитів фізичним особам у іноземній валюті	Коефіцієнт находжень = 100% замість 50% (всі надходження залишаються в розпорядженні банку і не йдуть на нове кредитування)

Окрім виконання LCR та NSFR важливою є система управління ризиками в частині ризиків ліквідності:

- інструменти моніторингу ліквідності: аналіз концентрації зобов'язань, GAP-аналіз (розриви ліквідності, що виникають через різницю у строках погашення між вимогами та зобов'язаннями), розподіл за валютами;
- аналіз ризику ліквідності банку в межах операційного дня;
- стрес-тестування ризику ліквідності;
- план фінансування в кризових ситуаціях.

Висновки. Отже, на основі вищезазначеного можемо зробити наступні висновки. Відповідно до міжнародних фінансових подій система управління ризиком ліквідності банківських установ України посідає одне з вирішальних місць. При цьому в здійсненні регулятивних функцій щодо ліквідності банків Національний банк України керується як вимогами Базельського комітету з банківського нагляду, як основного міжнародного регулюючого органу в банківській сфері, так і власними обмежувальними критеріями (нормативами ліквідності).

Література

1. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалені постановою Правління НБУ від 15.03. 2004 р. №104 / – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>
2. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках. – М.: Catallaxy, 1994. – 820 с.
3. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Пер. с англ. со 2-го изд. – М.: «Дело ЛТД», 1995. – 768 с.
4. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку: Підручник. – 2-ге вид., доп і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
5. Документ Базельського комітету з банківського нагляду «Надійна практика управління ліквідністю в банківських організаціях» (Sound Practices for Managing Liquidity in Banking Organisations), BCBS, February 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs69.htm>
6. Документ Базельського Комітету з питань банківського нагляду «Ризик ліквідності: управління та завдання нагляду» (Liquidity Risk: Management and Supervisory Challenges), BCBS, February 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ>
7. Міщенко В. І. Стратегічні підходи до управління ризиками функціонування нежиттєздатних банків і обслуговування проблемних активів / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко // Вісник київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 10(163). – С. 40–45.

Штойко Т. О., Олійник А. В.
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах здійснення банківської діяльності, що відбувається на фоні нестабільності національного та світового ринкового середовища, зростаючої волатильності фінансових ринків, появи нових форм конкурентної боротьби та зменшення чистої процентної маржі, надзвичайно актуальним постає завдання ефективного управління банківськими ризиками, реалізація якого неможлива без постійного удосконалення методів та інструментів системи ризик-менеджменту банків.

У процесі масштабного та динамічного розвитку системи вітчизняних банків протягом останніх років все

більше уваги приділяється питанням оцінки й управління банківськими ризиками з боку керівництва фінансових установ, їхніх акціонерів, аудиторів, клієнтів і контрагентів, і в першу чергу – Національного банку України як державного інституту, що сприяє дотриманню стабільності банківської системи України. Однак, кризові явища у банківській системі, які мали місце протягом останніх років, показали, що функції управління ризиками в банках не було приділено достатньої уваги, що й поставило під загрозу ефективність функціонування всього банківського сектору.

Управління банківськими ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків. Саме такі завдання має вирішувати банківська система України в сучасних умовах стратегічного орієнтування країни на приєднання до європейських структур. Проте аналіз ситуації, що склалася у банківській системі України, свідчить, що іноді банки зазнають фінансового краху в зв'язку з надзвичайно ризиковою політикою.

Ризики банківської діяльності в Україні залишаються все ще на високому рівні, а саме: зберігаються високі регуляторні і валютні ризики, значна концентрація виданих кредитів, низька якість активів, зростають прострочена заборгованість та портфель цінних паперів, що посилює залежність банківської системи від стану державного бюджету, вкрай обмеженою є ресурсна база, слабкою – інституційна структура, недостатньо дієвою – політика реанімації проблемних банків за відсутності ринку проблемних кредитів, неефективна нормативно-правова база тощо.

У вітчизняній банківській практиці сформувалися погляди, згідно яких розробка та впровадження сучасних методів управління банківськими ризиками розглядається як внутрішня справа кожного банку, а комплексні наукові дослідження вказаної складної проблеми з урахуванням особливостей банків різної спеціалізації майже відсутні. Не заперечуючи необхідності врахування специфіки конкретного банку при побудові системи ризик-менеджменту, все ж слід визнати той очевидний факт, що не кожна банківська установа може розв'язати це складне завдання власними силами. За таких умов ефективне функціонування банку неможливе без створення ефективної системи управління ризиками, що і обумовило актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий вклад у дослідження сутності, причин виникнення та методів управління банківськими ризиками, зробили вітчизняні науковці, серед яких: В. В. Бобиль, Л. А. Бондаренко, П. І. Верченко, В. В. Вітлінський, А. Б. Камінський, Г. Т. Карчева, Л. О. Примостка, Дж. Сінкі, П. М. Чуб та інші. У їх працях управління банківським ризиком розглядається, як специфічний вид діяльності, що складається з послідовності певних етапів. Однак, питання удосконалення системи управління банківськими ризиками, у сучасних умовах здійснення банківської діяльності потребують подальшого дослідження та розвитку.

Метою статті є дослідження теоретичних основ виникнення банківських ризиків, управління ними та удосконалення системи ризик-менеджменту в банках.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел свідчить, що врахування невизначеності, конфліктності й породжуваного ними ризику є одним з напрямків розвитку економічної науки. З ризиком доводиться стикатися у повсякденній практичній діяльності, його неможливо уникнути в жодному з видів ділової активності. Так, він присутній під час прийняття рішень з приводу розміщення грошей у банку, при купівлі акцій та інших цінних паперів, вкладанні коштів у нове виробництво тощо. У більшості випадків неможливо здійснити абсолютно точний прогноз щодо цілої низки параметрів економічних об'єктів, проектів, процесів, які аналізуються (темпи інфляції, кон'юнктура ринку тощо). Використання інноваційних ідей та нових технологій завжди обтяжене ризиком, а спроби уникнути інновацій здатні зупинити прогрес розвитку суспільства.

Досліджуючи сутність «банківського ризику» помітним є намагання науковців адаптувати категорію «ризик» до умов його виникнення у банківській діяльності. Наприклад, Л. Бондаренко у своєму дослідженні доводить, що існує шість підходів до визначення поняття «банківський ризик», а саме [1, с. 8]:

- як імовірність відхилення від очікуваного результату;
- загроза втрат;
- імовірність отримання як збитків, так і прибутку;
- невпевненість у передбаченні результату;
- ситуативна характеристика діяльності банку, що відображає невизначеність її результату;
- діяльність банку, пов'язана з подоланням невизначеності.

У роботах більшості науковців підкреслюється, що в банківській практиці ризик визначається, переважно, як вартісне вираження ймовірності події, яка спричиняє фінансові втрати. М. Фастовець також наголошує, що ризики в банківській діяльності пов'язані зі специфікою банківських операцій, здійснюваних в умовах ринкових відносин, та означають імовірність отримання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів [2, с. 39].

На основі оцінки ризиків Національний банк визначає банківський ризик за його впливом на капітал і надходження. Ризик банківської діяльності – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку [3].

Ризики банківської діяльності впливають із специфіки банківської діяльності, що здійснюється в умовах ринкових відносин, і означають імовірність одержання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів. Підвищені банківські ризики призводять до значних фінансових утрат і, як наслідок, до банкрутства банків.

Аналіз показує, що в умовах несприятливого макроекономічного клімату в країні, недоліки функціонування ризик-менеджменту вітчизняних банків призвели до погіршення якості їх кредитних портфелів. Стрімке зростання обсягу сформованих банками України резервів за активними операціями з 141,3 млрд грн у 2012 році до 511,1 млрд грн станом на 1 січня 2018 року (темпи зростання склав 365,9%) та частки непрацюючих кредитів є тому підтвердженням [4].

Тому важливим у діяльності банку є створення якісно структурованої та незалежної системи управління

ризиками у світлі ускладнення банківських продуктів, а також сучасних кризових явищ у фінансовій сфері. Відсутність ефективної системи управління ризиками може в кінцевому результаті привести банк до виникнення значних проблем. Окремий недооцінений банківський ризик перетворюється в ризик загальний та завдає збитки цілому банку. Однак, необхідно зрозуміти, що повністю уникнути ризиків у банківській діяльності неможливо, а тому мета процесу управління ризиками в банку полягає не в повному їх усуненні, а в їх обмеженні та мінімізації.

За нормативними документами Національного банку України, управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків [5].

Комплекс дій з ризик-менеджменту має на меті забезпечити досягнення таких цілей: ризики мають бути зрозумілими та усвідомлюватися банком та його керівництвом; ризики мають бути в межах рівнів толерантності, установлених спостережною радою; рішення з прийняття ризику мають відповідати стратегічним завданням діяльності банку; рішення з прийняття ризику мають бути конкретними і чіткими; очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик; розподіл капіталу має відповідати розмірам ризиків, на які наражається банк; стимули для досягнення високих результатів діяльності мають узгоджуватися з рівнем толерантності до ризику [6].

Мета управління ризиками – сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін, а саме: клієнтів і контрагентів; керівників; працівників; спостережної ради й акціонерів (власників); органів банківського нагляду; рейтингових агентств, інвесторів і кредиторів; інших сторін [3, с. 160].

Під управлінням ризиками В. Вітлінський розуміє діяльність, що дозволяє з найменшими витратами передбачати фінансові ресурси, необхідні та достатні для зменшення ймовірності появи несприятливих результатів та локалізації негативних наслідків рішень, що приймаються [7, с. 140].

На думку Дж. Сінкі, управління ризиками – це система фінансових технологій і інструментів, що використовуються для передбачення негативних наслідків реалізації фінансових ризиків з метою максимізації ринкової вартості банку [8, с. 460].

Окремі науковці зазначають, що не потрібно отожднювати ризик-менеджмент з управлінням ризиками. На думку А. Камінського [9, с. 11] на практиці ризик-менеджмент для банків є «...сукупністю визначених систем регламентів, процедур, встановлення лімітів, які включаються в загальну систему менеджменту, економіко-математичних моделей, які дають можливість в числовому вираженні оцінювати ризики банку та програмного забезпечення, що на основі економіко-математичних моделей дозволяє оптимізувати ризики».

Узагальнивши напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем управління ризиками, зазначимо що основними завданнями ризик-менеджменту є:

- зниження невизначеності при ухваленні управлінських рішень;
- зменшення початкового рівня ризику до прийнятного рівня;
- зниження витрат, пов'язаних з ризиком;
- визначення і контроль стану різних сфер діяльності або ситуацій, що виникають у результаті можливих небажаних змін;
- досягнення балансу між вигодами від зменшення ризику і необхідними для цього витратами;
- прогнозування настання ризикових ситуацій.

Таким чином, аналізуючи вище наведені трактування управління ризиками, слід зазначити, що в сучасних умовах необхідним є застосування системного підходу в управлінні ризиками, який поєднує всі аспекти даної проблеми.

Ефективне управління ризиками передбачає наявність послідовних положень, процесів, кваліфікованого персоналу і систем контролю.

Положення відображають намір банку досягти бажаних результатів. Вони визначають стандарти і дії, що мають бути застосовані для виконання певних конкретних завдань. Ретельно розроблені положення спираються на відповідно сформульовані місію, цінності та принципи діяльності банку. Вони також чітко визначають рівень толерантності банку до ризику. Повинні бути впроваджені механізми внесення змін до положень у разі зміни характеру діяльності банку або рівня його толерантності до ризику. Положення мають бути письмовими та враховувати складність операцій, розгалуженість організаційної структури тощо. Положення мають бути чітко сформульовані та виконуватися в практичній діяльності.

Процеси – це процедури, програми і практика, що визначають, як банк виконуватиме свої завдання. Процеси визначають, як здійснюється поточна діяльність банку. Належно розроблені процеси ґрунтуються на положеннях банку, є ефективними, а їх функціонування спирається на відповідні повноваження виконавців.

Персонал – це працівники і керівники, які власне виконують процеси або контролюють їх функціонування. Працівники і керівники зобов'язані бути кваліфікованими, компетентними і належно виконувати свої обов'язки. Вони повинні розуміти місію, цінності, положення і процеси, що є в банку. Програми оплати праці в банку мають бути розроблені так, щоб можна було залучати й утримувати кваліфікований персонал, а також забезпечувати його постійне професійне зростання.

Системи контролю – це засоби та інформаційні системи, які використовують керівники банку для оцінки результатів діяльності працівників, підрозділів і банку в цілому, прийняття рішень і визначення ефективності існуючих у банку процесів. Вони ґрунтуються на принципі зворотного зв'язку і мають бути своєчасними, точними та інформативними. Вони дозволяють оцінити результати діяльності банку і допомагають приймати рішення [6].

Зрозуміло, що ефективне функціонування систем управління ризиками в банку неможливе без грамотного банківського корпоративного управління. Корпоративне управління сприяє створенню ефективних, надійних та стабільних банківських установ. Воно представляє собою систему обмеження повноважень і розподілу відповідальності, яка визначає взаємини та ролі ради директорів, керівництва, акціонерів банку, органів нагляду та

зовнішніх аудиторів.

Останнім часом спостерігається зростання ролі корпоративного управління, яке перебуває в центрі пильної уваги Організації економічної співпраці та розвитку, Банку міжнародних розрахунків, Комісії з цінних паперів і бірж.

Отже, управління ризиками передбачає процес підготовки та реалізації заходів, мета яких – зниження ступеня прийняття хибного рішення та зменшення можливих негативних наслідків небажаного розвитку подій у ході реалізації прийняття рішень. В умовах функціонуючих банків управління ризиком базується на концепції прийнятного ризику, який передбачає можливість раціонального впливу на рівень ризику і доведення його до прийнятного значення.

Підсистема управління ризиком складається з об'єкту та суб'єкту управління. У якості об'єкту управління виступають банківські установи та його конкурентні позиції на ринку банківських послуг. Змінною, що управляють є розрахункова величина – рівень ризику. Управляючою частиною, або суб'єкт управління, у даній підсистемі – підрозділ ризик-менеджменту, який на підставі отриманої інформації, використовуючи різні методи теорії ризику, розробляє заходи – керуючого впливу – для зниження рівня ризику або утримання його на певному рівні. Підсистема управління ризиком будується за ієрархічним принципом [10]. Тому, процес управління ризиком відбувається на двох рівнях: виконавчому та координуючому.

Контроль рівня ризику функціонування банку – використовується для виявлення тенденцій небажаного розвитку подій з метою наступної нейтралізації негативних наслідків, до яких може призвести ризик у результаті вже прийнятих рішень або неконтрольованих змін у зовнішньому середовищі функціонування банку [10].

Управління рівнем ризику при підготовці рішень реалізує процедури аналізу ризику при підготовці стратегічних, тактичних та оперативних рішень та дозволяє оцінити рівень ризику, який може бути врахований при прийнятті рішення або вказати фактори ризику, дія яких буде найбільш ймовірною та суттєвою. На координаційному рівні виконуються командно-контрольні процедури узгодженості роботи усіх ланцюгів підсистеми управління ризиком у відповідності з прийнятими цільовими установками банку.

Висновки. Отже, управління банківськими ризиками є необхідною умовою ефективного функціонування банків. Максимізація прибутку, при здійсненні банківських операцій можливо саме при мінімізації втрат від банківських ризиків. Для ефективного управління банківськими ризиками необхідно в першу чергу вибрати оптимальну стратегію роботи банку, оптимізувати систему моніторингу ризиків і виробити ефективний механізм захисту банку від ризиків.

Ми вважаємо, що система управління ризиками, повинна бути зорієнтована на вирішення наступних завдань:

- забезпечення оптимального співвідношення між дохідністю банківських операцій та їх ризикованістю;
- підтримка ліквідності банківських надходжень на достатньому рівні за умови оптимізації обсягу прибутку;
- забезпечення встановлених норм достатності капіталу.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день, найбільшу загрозу для банківських установ становлять такі види ризику, які прямо не пов'язані з проведенням банківських операцій.

До них слід віднести ризики пов'язані з репутацією банківських установ, з конкуренцією в банківській сфері та операційні. Таким чином, при вирішенні проблем управління фінансовими ризиками, доцільно взяти за основу розробку методики управління окремими видами ризику з метою виявлення, локалізації, вимірювання та контролю над ризиками та мінімізації їх впливу.

Література

- 1.Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н.: спец 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. А. Бондаренко. – К.: КНЕУ, 2007. – 23 с.
- 2.Фастовець М. Проблемні аспекти ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні / М. Фастовець // Вісник НБУ. – 2007. – № 2. – С. 38-45.
- 3.Управління банківськими ризиками : навч. посіб. / [Л. О.Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін.] ; за заг. ред. Л. О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.
- 4.Олійник А. В. Оцінка фінансово-економічних передумов управління кредитним ризиком у банківській системі України / А. В. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2019. – № 1. – С. 79 - 86.
- 5.Олійник А. В. Проблеми діяльності банків на ринку кредитування в умовах фінансової нестабільності / А. В. Олійник, Ю. І. Атаманова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2018. – № 1. – С.135-141.
- 6.Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалені постановою Правління НБУ від 15.03. 2004 р. №104 / – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>
- 7.Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-мето д. посіб. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
- 8.Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг [Текст] / Дж. Синки. – Изд. 2-е., перераб. и доп. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1024 с.
- 9.Камінський А. Б. Моделювання фінансових ризиків: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 304 с.
10. Бобиль В. В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія / В. В. Бобиль. Дніпропетровськ, 2016. 298 с.